

УДК 373.2.035.6: 159.922.73

ШКРЕБТІЄНКО Л.П.

м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. В статті розкривається проблема взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї. Визначено умови ефективності виховання дитини, що полягають у тісному співробітництві вихователів з членами сім'ї та родини.

Ключові слова: взаємодія, патріотичні почуття, сім'я, педагоги, діти старшого дошкільного віку.

Аннотация. В статье раскрывается проблема взаимодействия детского дошкольного учреждения и семьи. Определены условия эффективного воспитания ребёнка, что определены тесным сотрудничеством воспитателей с членами семьи.

Ключевые слова: взаимодействие, патриотические чувства, семья, педагоги, дети старшего дошкольного возраста.

Abstract. In this article the issues of interaction between kindergarten and family are pointed out. The conditions of effective upbringing of kids which are defined in cooperation between the kindergarten staff and parents are also determined in the article.

Key words: interaction, patriotic feelings, family, teachers, children of senior preschool age.

Постановка проблеми. Виховання патріотичних почуттів є актуальною проблемою сьогодення у суспільстві. Зародження цих почуттів беруть витоки від найближчого оточення, від сім'ї. Патріотичні почуття визначаємо як змістове наповнення емоційно-почуттєвого складника патріотизму особистості, що проявляється передусім у переживанні особистістю національної гідності, національної свідомості, любові до Батьківщини, прагненні до збереження та примноження історичного, культурного, релігійного, наукового тощо досвіду та надбання свого народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати наукових пошуків із досліджуваної проблеми узагальнено в дисертаційних працях, у яких представлено теоретичні та методичні засади патріотичного (В. Лаппо), громадянського (О. Стаєнна), національного виховання (І. Газіна, О. Петрук). Окремі аспекти патріотичного виховання досліджували Т. Анікіна, С. Головчук, Ю. Красильник та ін.

Мета статті полягає у обґрунтуванні проблеми взаємодії педагогів та батьків з метою виховання патріотичних почуттів старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Розвиток патріотичних почуттів забезпечується патріотичним вихованням. Виховання патріотичних почуттів – це системний цілеспрямований процес розвитку змістовного та сутнісного наповнення емоційно-почуттєвого складника патріотизму особистості, що забезпечується діяльним механізмом гідної взаємодії особистості із собою як представником свого народу, із власним народом та його надбаннями, з іншими народами.

Схарактеризуємо наукові засади поняття “взаємодія”. Філософи, соціологи, психологи, педагоги у різні часи трактували поняття взаємодії, розглядаючи його як багатоаспектний процес. Аналіз словникової літератури дав нам змогу з'ясувати, що “взаємо” – перша частина складних слів: взаємовигідний, взаємовиручка, взаємодія, взаємоперевірка, взаємоузгодження [8, С. 121].

Як філософська категорія “Взаємодія” відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість і породження одним об'єктом іншого [3, с. 196], а також процес взаємного впливу один на одного, будь-який зв'язок і відношення між матеріальними об'єктами і явищами. Отже, поняття „взаємодія” можна охарактеризувати як рівноцінний вплив її учасників один на одного, як процес двосторонньої діяльності, спрямованої на досягнення поставленої мети.

У соціально-педагогічному аспекті взаємодія представлена працями С. Гончаренка, В. Радула. На їх погляд, це “категорія, яка відтворює процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну зумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого” [3, С. 29]. Отже, під взаємодією розуміємо діяльність її учасників, наповнення відповідним змістом дій і вчинків, що складатимуть її цілісність як процесу.

У дослідженні поняття “взаємодія” ми визначаємо як процес взаємного впливу, співпраці між закладом дошкільної освіти і сім'єю, що характеризується двосторонньою активністю, спрямованою на реалізацію поставленої мети – виховання патріотич-

но спрямованої особистості дитини та підвищення рівня культури батьків із досліджуваного питання.

На сучасному етапі розвитку суспільства вже не дискутується проблема про пріоритетність у виховному процесі інституту сім'ї і суспільних установ. Звичайно, першість належить сім'ї, родині, а суспільні інститути, такі як дошкільний навчальний заклад, мають допомагати батькам у правильному здійсненні впливу на дітей, оскільки сім'я була й лишається головним осередком, де відбувається становлення і розвиток особистості дитини. Сім'я є основним елементом соціального мікросередовища, який значно впливає на формування найважливіших якостей особистості.

У розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки ця проблема була актуалізована К. Ушинським. Він підкреслював пріоритетність сімейного виховання, зазначаючи, що від його успішності залежатиме подальша доля дитини. “Важко виразити словами, – писав педагог, – те особливе, світле, що народжується в нашій душі, коли ми згадуємо тепло рідного сімейного гнізда. До глибокої старості залишаються в нас певні сердечні зв'язки з тією родиною, з якої ми вийшли” [10, С. 182].

На значенні сімейного виховання наголошував П. Лесгафт. На його думку, жоден соціальний виховний інститут не в змозі замінити батька й матір. Саме традиції сімейного виховання мають пріоритетний вплив на формування особистості дитини. Але, як зазначав П. Лесгафт, не варто переобтяжувати дітей, позбавляючи їх самостійності: “Вся таємниця родинного життя в тому й полягає, щоб дати дитині можливість самій розвиватися, робити все самій: дорослі не повинні нічого робити заради особистої зручності й задоволення, а завжди ставитись до дитини, з першого дня появи її на світ, як до людини, з повним визнанням її особистості” [5, С. 103].

Вагомість питання співпраці вихователів дитячих садків з родинами вихованців відображено в працях українського педагога, фундатора суспільного дошкільного виховання С. Русової. Зокрема, вона зазначає: “... в дитячому садку мусить бути усе рідне, що нагадує знайомі хатні обставини з найкращого боку. Дитина почуває себе вільно; зацікавлена всім, що їй так легко зрозуміле навколо, й працюючи коло різноманітних речей...” [7, С. 39].

Вагомий внесок у розробку проблеми формування усвідомленого батьківства здійснив А. Макаренко. Він назвав сім'ю тим “природним первинним осередком, де реалізується краса людського життя, куди приходять відпочивати переможні сили людини, де ростуть і живуть діти – головна радість життя” [6, С. 446].

В. Сухомлинський вважав, що найважливішою роботою кожної сім'ї є творення майбутньої людини. Однією із серйозних причин, що в багатьох сім'ях заважають правильному вихованню дітей, педагог вважав недостатнє оволодіння батьками

педагогічними знаннями. Ефективне співробітництво з педагогами, на його думку, сприяє підвищенню рівня культури батьків і матерів, формуванню відповідальності за виховання дітей [9].

Отже, однією з умов ефективності виховання дитини є тісне співробітництво вихователів з членами сім'ї, котра є першим, а іноді єдиним середовищем, де дитина формується як особистість. Головним компонентом, який здійснюють виховний вплив на дитину – це система цінностей і соціальні установки сім'ї, стиль взаємовідносин між членами сім'ї, сімейними традиціями, рівень психолого-педагогічної культури батьків.

Виховання патріотичних почуттів старших дошкільників великою мірою залежить від того, як складаються відносини між вихователями і батьками. Сучасні дослідниці А. Богущ, Н. Гавриш, І. Печенко та ін. розглядають контактування дитини із дорослими (сім'єю та педагогами дошкільних навчальних закладів) як важливий засіб, що актуальний на всіх стадіях соціалізації особистості.

Огляд проаналізованих педагогічних праць дає підстави для окреслення концептуального положення щодо важливості та необхідності взаємодії з сім'ями вихованців, забезпечення родин системою педагогічних знань. Ця проблема була предметом уваги в численних спеціальних дослідженнях, де розглядалася в різних аспектах. Зокрема, Н. Кот вивчала педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільного навчального закладу та сім'ї в екологічному вихованні, Т. Пагута – співробітництво вихователів дошкільних навчальних закладів із сім'єю щодо виховання дошкільників у дусі миру, Т. Фінчук – досвід сімейного виховання за рубежом, О. Добош – аспекти педагогічної просвіти батьків.

Про необхідність співпраці педагогів з батьками зазначалося в програмах навчання та виховання дітей дошкільного віку “Малютко” (1991 р.) [4] і “Дитина” (1993 р.) [4], де серед головних завдань зазначено: “... показувати батькам їх першочергову роль у вихованні дітей. Розкривати роль дитячих садків як громадсько-державних закладів, “відкритої системи”, життя дітей в яких збагачується за умови широкої участі в їх роботі батьків. Розглянути конкретні форми залучення батьків до життя дитячого садка” [135, с. 179]. Удосконалення змісту взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї розкрито в 2-му виданні програми “Малютко” (1999 р.), де визначено її сутність, принципи, завдання, умови, зміст, форми, етапи та показники результативності [4].

У програмі “Дитина” (2003 р.) співпраця з батьками у розділі “Разом із сім'єю” подається конкретно для кожної вікової групи [4, С. 75, 137, 204, 273]. На оновленні стратегії і тактики оптимізації взаємодії педагогів з батьками вказується в Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі”. У ній визначено завдання, зміст та умови

співпраці з родинами [4, с. 325–332], зазначено, що провідними принципами в діяльності дошкільних навчальних закладів і родин як партнерів є "взаємопідтримка і взаємопроникнення" [2, С. 326]. Особлива увага приділяється питанню особистісного зростання дитини в дошкільному віці, про що спільно мають дбати педагогічні працівники і батьки.

У сучасній дошкільній педагогіці окреслено основні принципи взаємодії з батьками: професійної компетентності; діагностичного підходу до родин; диференційованого підходу до родин; спрямованості педагогічної освіти батьків на особистість дитини, її індивідуальний, творчий розвиток; індивідуального підходу до родин [4, С. 27].

Педагогічні працівники вирішують низку завдань, співпрацюючи з родинами своїх вихованців і здійснюючи таким чином просвітницьку роботу. До основних завдань взаємодії із сім'єю вихованців, які реалізуються на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти, належать:

1. Обґрунтування першочергової ролі батьків у вихованні дітей.
2. Розкриття ролі закладів дошкільної освіти.
3. Допомога в усвідомленні особливостей дошкільного дитинства.
4. Залучення батьків до посиленої участі у створенні умов для різноманітної діяльності дітей.
5. Ознайомлення родини зі специфікою розвитку, виховання та навчання дітей раннього та дошкільного віку.

Проте, сім'ї не однакові за рівнем знань, соціальним станом та ступенем розвитку і виконанням їх функцій. У окремих батьків відсутня орієнтація на виховання моральних почуттів, розвиток емоційної сфери дошкільника. Дошкільний навчальний заклад покликаний здійснити допомогу сім'ї у питаннях виховання, тому слід зробити акцент на принцип неперервності і наслідування виховання дитини в сім'ї і в дошкільному закладі, щоб сформувати взаємну відповідальність педагогів і батьків за виховання дитини.

У дослідженнях з означеної проблеми (Г. Беленька, О. Богінч, М. Машовець) зазначається, що процес взаємодії потребує забезпечення диференційованого підходу: в одних батьків є проблеми у вихованні, які мають вирішуватися індивідуально, а інші можуть ділитися передовим досвідом сімейного виховання. Організація взаємодії з сім'ями має ґрунтуватися на інтерактивних підходах (у розумінні способу впливу: наочному, вербальному, практичному; спілкування з фахівцями: лікарями, психологами та ін.).

Формування педагогічної культури батьків є складовою взаємодії будь-якого суспільного інституту із сім'єю. Сім'ї потребують уваги з боку держави, особливо в питаннях виховання дітей: "труднощі у виконанні сім'єю виховної функції значною мірою пов'язані зі знеціненням моральних, духов-

них, громадянських ідеалів у суспільстві, відсутності загальних стратегій виховання", про що зазначалося в Державній доповіді про становище сімей в Україні. Послідовна і планомірна різнобічна педагогічна освіта батьків передбачає ознайомлення їх як із основами теоретичних знань, так і з практикою роботи з дітьми. Зміст роботи з батьками охоплює широке коло питань, висвітлення усіх сфер розвитку і виховання дитини. Відповідно, взаємодія в такому випадку базується на засадах діалогу, довіри, партнерства з правом ініціативи, активної дії, самоконтролю, як зазначає Ш. Амонашвілі [1].

Сучасна дошкільна педагогіка володіє напрацьованим через практику інструментарієм взаємодії дошкільних навчальних закладів із сім'ями. Це форми і методи співпраці дошкільних навчальних закладів з батьками, де основним критерієм поділу на форми взаємодії є кількість учасників.

За цим критерієм у своєму дослідженні розрізняємо індивідуальні та групові форми і методи роботи. До індивідуальних віднесено: індивідуальні бесіди (у т. ч. телефоном), консультації, відвідування сімей за місцем проживання, листування, прийом та забирання дітей з садка, доручення батькам тощо. Серед групових (колективних) виділяємо: батьківські збори, лекції, "дні відкритих дверей", групові консультації, тренінгові заняття, круглі столи, виставки результатів творчості дітей, свята та інші масові заходи для батьків, клубна робота тощо. Окремою групою науковці виділяють ще наочно-інформаційні форми роботи – "виставки дитячих робіт; реклама книг, публікації у періодиці, в системі Інтернет з проблем сімейного виховання".

Проведений аналіз літературно-джерельної бази щодо взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї виявив, що педагогізація родин відбувається через консультативно-рекомендаційну (батьківські збори, усні й письмові консультації, бесіди, практикуми, тренінги тощо), лекційно-просвітницьку (батьківські лекторії, всеобучі, конференції, педагогічні читання) діяльність, залучення батьків до освітнього процесу ("дні відкритих дверей", участь у підготовці й проведенні свят, розваг, окремих занять, в оснащенні педагогічного процесу та впорядкуванні приміщень, території разом з дітьми і педагогами).

Отже, основні завдання взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти з батьками: встановлення довірливих ділових контактів з сім'ями вихованців; забезпечення батьків мінімальною психолого-педагогічною інформацією, навчання їх способами встановлення спілкування з дитиною; забезпечення регулярної взаємодії дітей, вихователів і батьків; залучення членів сім'ї до педагогічного процесу; створення в сім'ї предметного та емоційно-розвивального середовища. Було визначено напрями, форми і методи виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку.

Зважаючи на важливість взаємодії педагогів закладів дошкільної освіти і батьків у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку на початку формувального етапу дослідження були проведені батьківські збори "Виховуємо маленьких патріотів", в яких взяли участь батьки експериментальних груп дошкільних навчальних закладів.

Мета батьківських зборів: залучення батьків до спільної роботи з виховання патріотичних почуттів у дітей засобами художньої літератури. При підготовці до зборів вихователі поставили перед собою такі завдання:

1. Довести актуальність проблеми виховання патріотичних почуттів у дітей з дошкільного віку.
2. Викликати у батьків зацікавленість у спільній роботі за визначеним напрямом.
3. Наголосити на значенні художньої літератури як засобу виховання патріотичних почуттів дитини і визначити роль батьків у цьому процесі.
4. Започаткувати школу активного батьківства "Виховуємо маленьких патріотів".

На початку зборів було проведено анкетування батьків. Його мета: ознайомитись з думками батьків щодо виховання патріотичних почуттів дитини.

На початку зборів педагоги-вихователі виступили з доповідями на загальну тему "Актуальність проблеми патріотичного виховання дітей на сучасному етапі розвитку суспільства і роль батьків у цьому процесі". У своїх виступах педагоги наголосили на важливості виховання патріотичних почуттів особистості починаючи з дошкільного віку, зауважили, що старший дошкільний вік є надзвичайно сприятливим для виховання почуттєвої сфери людини, познайомили батьків з метою і завданнями нашого наукового дослідження.

Відбулося обговорення виступів, в процесі якого батьки висловлювали свої пропозиції щодо можливостей сім'ї у вихованні патріотичних почуттів у дітей. Серед них батьки назвали такі-от:

- знайомство дітей з діяльністю батьків як громадян, що вносять свій внесок у майбутнє країни;
- знайомство дітей з рідним містом: спільні прогулянки по місту, екскурсії по визначним місцям тощо;
- привчання дітей до бережливого ставлення до природи: спільне висаджування кущів і квітів у дворі, догляд за домашніми квітами;
- спільна турбота про рідних, слабких та хворих сусідів, які живуть поруч: (привітати зі святом, принести покупки з магазину, напоїти гарячим чаєм тощо);
- разом з дітьми віддавати пошану ветеранам, захисникам Вітчизни;
- читання дітям художньої літератури, перегляд фільмів за літературними творами та інше. Пропозиції записувались на плакаті або на дошці.

Відбувся конкурс "Чи знаєте ви?" на краще знання прислів'їв і приказок про сім'ю і родину, мета якого – наголосити на значенні сім'ї у вихованні дитини. Змагалися між собою дві команди батьків. Перемогу отримала та, яка назвала більшу кількість прислів'їв і приказок. В результаті гри в очах батьків підвищилася роль сім'ї як осередка малої Батьківщини.

Перед наступним практичним завданням "Тарілочка для бабусі", педагог наголошує, що вагоме значення у патріотичному вихованні дітей мають сімейні свята. Мета завдання: навчити дитину проявляти увагу і турботу до близьких людей, запам'ятовувати не тільки дату її народження, а й усіх близьких людей, нагадувати заздалегідь про сімейні свята, разом з дитиною виготовити подарунок близькій людині.

Батькам пропонується за технікою "пухнаста аплікація" наклеїти паперові кольорові стрічки на заздалегідь приготовлену основу – пластикову тарілочку з фото дитини або усєї сім'ї. А під час ділової гри "Чарівна торбинка", метою якої було привернути увагу батьків до розширення уявлень про рідне місто, батькам пропонували по черзі витягнути записки із запитаннями про історію рідного міста і коротко відповісти на них. На закінчення гри батьки отримали пропонують практичні рекомендації "Як знайомити дітей з історією малої Батьківщини".

Висновок. Результатом батьківських зборів стало започаткування клубу активного батьківства, метою якого визначити виховання маленьких патріотів України. Взаємодія педагогів та сімей дала плідні позитивні зрушення щодо досліджуваної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. Искусство семейного воспитания. Педагогическое эссе. – Амрита, 2014. – 249 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / [наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко]; АПН України. – 2-ге вид., випр. – К.: Світлич, 2008. – 430 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.- 374с.
4. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7. – К., 2016. – 254 с.
5. Лесгафт П. М. Психология нравственного и физического воспитания. – М.: МОДЕС, 1998. – 356 с.
6. Макаренко А.С. О литературе. – М.: Сов. писатель, – 1956. – 281с.
7. Міхно О. П. Проблема формування національної самосвідомості в публікаціях С. Русової в журналі "Світло" (1910–1914 рр.) / О. П. Міхно // Шлях освіти. – 2015. – № 5. – С. 41–44.
8. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – С. 349.– режим доступу: <http://sum.in.ua/s/kryterij>
9. Сухомлинський В. О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості: Виховання любові до Батьківщини, патріотичної вірності, відданості Батьківщині. / О. В. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибр. Твори: у 5 т. – Т. 1. –К.: Рад. Шк., 1976 – С.131.
10. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Т.2. – К.: Рад. шк., 1983. – 428с.